

Yliopistolaitos on kriisissä – sittenkin

KOULUTUSJÄRJESTELMÄ REFORMIN TARPEESSA

”Yliopistoja koskeva keskustelu ryöpsähti ilahduttavasti liikkeelle vuoden 2004 aikana. Syksyllä ilmestyi valtioneuvoston Suomi maailmantaloudessa -selvityksen loppuraportti Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi, selvitysmies Jorma Rantasen raportti yliopistojen tutkimustoiminnan kehittämisestä ja Sitran Kalle Michelseniltä tilaama pamfeletti Kansainvälistyvä yliopisto. Tästä on hyvä jatkaa ja pitää keskustelua yllä”, Sitran innovaatio-ohjelman ohjelmajohtaja Antti Hautamäki kirjoittaa yliopistojemme tulevaisuutta tuulettavassa kirjoituksessaan.

ANTTI HAUTAMÄKI

Olen väittänyt että yliopistolaitoksemme on kriisissä. Väitteeni ei niinkään koske tätä päivää, vaan ennen kaikkea tulevaisuuden haasteita. Globalisaation myötä kilpailu osaajista kiristyy ja tässä kilpailussa korkeakouluilla on ratkaiseva asema. Ennustemerkit eivät ole hyviä. Suomalaiset korkeakoulut eivät ole yltäneet maailman huipputasolle. Sanghain yliopiston vertailussa paras suomalainen korkeakoulu Helsingin yliopisto sijoittuu sijalle 75. Emme ole saavuttaneet merkittäviä tiedepalkintoja. Suomalaisissa yliopistoissa on vain kourallinen ulkomaisia tutkijoita. Suomalaiset tutkijat vierailevat liian harvoin ulkomaisissa tutkimuslaitoksissa (vuosittain noin 600 tutkijaa on yli kuukauden kestäväällä ulkomaanmatkalla).

Varsinainen skandaali on valmistuminen. Pääsy yliopistoon kestää kolme vuotta ylioppilaaksi tulon jälkeen. Valmistumiseen maisteriksi menee 6–7 vuotta. Mainittakoon, että Helsingin yliopistossa oli viime vuonna valmistunut seitsemässä vuodessa vain 40 prosenttia opiskelijoista ja siis 60 prosenttia jatkaa yhä opintojaan 7 vuoden jälkeen. Maisteriksi valmistutaan noin 30 vuoden iässä. Tohtoriksi väitellään vasta 35–40 vuotiaina. Monia asiaa siis tökkii pahasti. Kalle Michelsen pelkää, että parhaat opiskelijat karkaavat ulkomaisiin huippuyliopistoihin, ellei suomalaisten yliopistojen vetovoimaa saada parannettua.

Brunilan johtaman globalisaatiohankkeen loppuraportissa painotetaan korkeakoulujen kansainvälistämistä ja laadun kohottamista. Raportissa ehdotetaan kilpailun rahoituksen osuuden lisäämistä perusrahoituksessa, taloudellisen autonomian vahvistamista, ammattimaisen johtamisen voimistamista, kannusteita koulutus- ja tutkimuspalvelujen jaloistamiseen ja kaupalliseen hyödyntämiseen sekä jatko-opintojen maksullisuutta. Ammattikorkeakoulujen rooliksi ehdotetaan tiedon, teknologiasovellusten ja osaamisen levittämistä. Sen sijaan ammattikorkeakoulujen pyrkimys tiedekorkeakouluiksi torjutaan päättävästi.



Antti Hautamäki

MAKSULLISUUS PARANTAA TEHOKKUUTTA JA LAATUA

Eräs kiistakysymys on opintojen maksullisuus. Kaikki osapuolet tuntuvat hyväksyvän sen, että ulkomaisilta opiskelijoilta tai ainakin jatko-opiskelijoilta peritään opintomaksuja. Mielestäni Suomessa täytyy käynnistää avoin keskustelu maksullisuudesta. Maksullisuuden puolesta voidaan

esittää hyviä argumentteja. Maksava opiskelija vaatii kunnollista opetusta ja ohjausta. Hän ei halua roikkua yliopistossa tarpeettomasti, koska jokainen ylimääräinen vuosi maksaa. Maksava opiskelija on myös valikoiva yliopiston suhteen: hän miettii mihin yliopistoon kannattaa mennä, jotta saisi mahdollisimman hyviä työpaikkoja valmistuttuaan. Tästä syntyisi tervettä kilpailua opiskelijoista yliopistojen kesken.

Maksullisuus toisi yliopistoille kaivattua lisäresurssia, jonka turvin voitaisiin lisätä opettajien määrää suhteessa opiskelijoihin ja näin nopeuttaa valmistumista. Maksullisuuden turvin yliopistot voisivat myös kehittää ulkomaille suuntautuvia koulutuspalveluja. Maksullisuus on omiaan myös parantamaan ulkomaisten opiskelijoiden kiinnostusta tulla Suomeen; ilmainen koulutus herättää ulkomailta epäilyjä koulutuksen laadusta. Nyt Suomi kouluttaa maksutta kiinalaisia ja muita aasialaisia, jotka poistuva ja pakotetaan poistumaan maasta välittömästi tutkinnon saatuaan.

Maksutonta korkeakouluopetusta pidetään ideologisista syistä tärkeänä periaatteena. Väitetään, että maksullisuus muodostuu varattomille esteeksi hakeutua yliopistoon. Tämä riippuu opiskelun rahoitusmuodoista. Itse suosin kahta rahoitusmuotoa. Toinen on stipendit ahkerille ja hyvin menestyville ja näitähän on kaikissa väestöryhmissä. Toinen rahoitusmuoto on edulliset opintolainat. Sailaksen työryhmä jopa ehdotti, että nopeasti valmistuva saa lainat osittain anteeksi. Lainan etuna on sen selkeä yhteys valmistumiseen ja ammattinäkymiin. Lainan ottaja ottaa enakkona tulevia tuloja eli maksaa lainat pois päästyään töihin. Varattomalle lainan ottamista tukee valtion takaus, joten tästäkään ei tule estettä.

BOLOGNAN PROSESSI HAASTAMASSA SUOMEA

Bolognan prosessissa Eurooppaan kehitetään uusi yliopistojärjestelmä. Sen eräänä osana on kaksiportainen tutkintomalli, jossa on kolmivuotinen kandidaatin tutkinto ja sen jälkeen kaksivuotinen maisterin tutkinto. Itse humanististen tieteiden kandidaatin tutkinnon ensimmäisenä akateemisena tutkintona suorittaneena painottaisin kandidaatin tutkintoa erinomaisena ammattitutkintona. Sen ansiosta voidaan vähentää niiden määrää, jotka eivät ikinä saa tutkintoa valmiiksi. Kandidaatin tutkinto toisi työelämään run-

saasti nopeasti valmistuneita. Kalle Michelsenin mukaan kandidaatin tutkinto voi tarjota mahdollisuuden vaihtaa alaa tai yliopistoa sekä pitää joskus tarvittavia väli vuosia opinnoissa.

Michelsen esittää hyvin mielenkiintoisen tutkintomallin. Sen mukaan kandidaatin tutkinnosta tehdään ihan oikea akateeminen loppututkinto, joka antaa valmiuksia sekä työelämään että jatkoopintoihin. Opiskelijoita voitaisiin ottaa suoraan lukioista koulutodistuksen perusteella. Opiskelijamäärät saattaisivat jonkin verran lisääntyä, mutta kun samalla opiskeluajat lyhenisivät, opettajaresurssit ehkä riittäisivät. Maisteritutkintoon jatkaisivat ne, joilla on kiinnostusta syventyä johonkin aineeseen tai jotka tähtäävät tutkijan uralle. Maisterin tutkinnon jälkeen tulisi kolmivuotinen tohtorikoulu niille opiskelijoille, joilla on lahjoja tutkijanuralle.

Tämän mallin mukaan kandidaatin tutkinto olisi kaikille suomalaisille maksuton, mutta maisterin ja tohtorin tutkinnoista maksettaisiin lukukausimaksua. Tässä ehdotuksessa on otettu huomioon suomalaisille niin rakas koulutuksen tasarvonäkökulma kuin tehokkuutta ja laatua painottava maksullisuusnäkökulma. Tärkeää on tässä huomata, että tarvitsemme huipputasoisia korkeakouluja ja lahjakkaita tutkijoita. Maisterin ja tohtorin tutkintojen maksullisuus nostaisi juuri tutkimuksen laatua ja nopeuttaisi lahjakkaiden valmistumista tutkijoiksi.

AMMATTIKORKEAKOULUJEN MUUTTUVAT ROOLIT

Mitä tapahtuu ammattikorkeakouluille Bolognan prosessissa. Jos jatketaan Brunilan työryhmän ehdotusten pohjalta, päädytään siihen, että ammattikorkeakouluille ei tulisi antaa lupaa myöntää tohtorintutkintoja. Luontevinta olisi, että ammattikorkeakoulujen tutkinnot olisivat korkeatasoisia ammattitutkintoja, jotka antavat hyvät valmiudet vaativiin työelämän tehtäviin. Tutkinnon jälkeen opiskelija voisi hakeutua yliopistoihin maisterin tutkintoa suorittamaan. Näin siis ammattikorkeakoulun tutkinto ja kandidaatin tutkinto olisivat samanarvoisia, joskin painotukseltaan erilaisia. Kandidaatin tutkinto tähtää hyvään yleisivistykseen ja joidenkin akateemisten oppiaineiden perusteiden tuntemiseen. Ammattikorkeakoulun tutkinto puolestaan antaa hyvän perustan tutkimuksen ja teknologian käytännölliseen soveltamisen työelämän piirissä.

Ammattikorkeakoulut voivat myös antaa amatillisia erikoistutkintoja, joissa syvennyttään johonkin käytännöllisen osaamisalueen perusteisiin. Nämä eivät olisi kuitenkaan akateemisia tiedetutkintoja. Leikkisästi voisi sanoa, että ammattikorkeakoulun perustutkinto on kisällinäyte ja erikoistutkinto on mestarinäyte. Olisi muuten ollut järkevää rakentaa taidekorkeakoulujen kuten taideakatemian, teatterikorkeakoulun ja Sibeliusakatemian ja ehkä myös taideteollisen korkeakoulun tutkinnot tämän kisälli-mestari-mallin pohjalta. Näiden laitosten tohtorintutkintojen opinnäytteet eivät täytä tieteelliselle väitöskirjalle asetettuja kriteerejä. Tällä en halua vähätellä näiden väitösten taiteellisia ansioita ja joukossa on myös tieteellisesti päteviä väitöksiä.

Ammattikorkeakoulujen rooli maan kehityksessä on merkittävä. Parhaimmillaan ne toimivat läheisessä yhteydessä ja vuorovaikutuksessa alueensa elinkeinoelämän kanssa. Työelämä orientaatio on niiden vahvuutena. Kun maahan ryhtytään toden teolla rakentamaan huippuluokan osaamiskeskittymiä, ammattikorkeakoulujen tehtävänä on huolehtia osaavien ammattilaisten koulutuksesta ja tiedon ja teknologian siirrosta yritysten ja muiden organisaatioiden käyttöön. Oma osaamistaan ammattikorkeakoulut vahvistavat parhaiten rekrytoimalla henkilökuntaa, jolla on sekä tieteellistä taustaa että tuoretta työelämäkokemusta. Uuden tiedon tasalla pysytään myös siten, että ammattikorkeakoulujen opettajat ja tutkijat osallistuvat yhteisiin tutkimushankkeisiin yliopistojen kanssa.

ENTÄ NUORISOASTE?

Vastaus on lukioista ja ammattikouluista. Pulmana on, että suurin osa peruskoulun päättäneistä hakeutuu lukioihin. Nuorisoasteen ammatillinen koulutus ei vedä. Syyt on nostettava pöydälle. Ammattikoulutuksen arvostus lienee perussyy. Olemme kohta suurissa vaikeuksissa, jos meiltä loppuvat ammatti-ihmiset. Teollisuus, palvelut ja julkinen sektori tarvitsevat lähivuosina runsaasti ammattitaitoisia työntekijöitä. Voisiko asettaa tavoitteeksi, että nuorisoasteella 1/3 menisi ammatilliseen koulutukseen ja 1/3 lukioihin ja 1/3 yhdistelmäkouluihin, joissa voi ammatin ohella opiskella lukioaineet? Kaikissa kolmessa vaihtoehdossa on taattava kolmen vuoden läpimeno. Lukio on nyt repsahtanut 4–5 vuoden norkoiluksi.

Nuorisoasteen ammatillisen koulutuksen ope-

tuksen laatua pitäisi nopeasti parantaa. Nuorten viestit ovat masentavia: opettajat eivät ole innostavia eivätkä jaksa panostaa opetukseen. Jos viestit olisivat parempia, voitaisiin vähentää ns. koulupudokkaiden määrää. Tilastojen mukaan 10–15 prosenttia ikäluokasta jää nykyään vaille minkäänlaista amatillista loppututkintoa. Menetämme siis ikäluokista yli 5000 sielua, jotka ovat vaarassa täydellisesti syrjäytyä ja jäädä työmarkkinoiden ulkopuolelle. Brunilan työryhmä ehdottaa kymppiluokkaa pakolliseksi niille, jotka eivät ole saaneet muuta opiskelupaikkaa. Hyvin toimiva nuorisoaste vetää kaikki nuoret opintoihin ja valmentaa ammattiin tai yliopisto-opintoihin.

ROHKEUTTA PÄÄTÖKSENTEKOON

Yliopistojen ja korkeakoulujen kehittämisen on suomalaisten lempilapsi – ainakin puheissa. Suomen menestysstrategia rakentuu tiedon ja osaamisen varaan. Yliopistot ja korkeakoulut ovat tässä avainasemassa. Korkeakouluverkosto on laajentunut käsittäen nyt 20 yliopistoa ja 29 ammattikorkeakoulua. Uusina instituutioina on synnytetty yliopisto- ja korkeakoulukeskuksia, joista vastaa useampi yliopisto ja korkeakoulu yhdessä. Järjestelmän ongelmana on voimien hajottaminen. On syntynyt liian pieniä yksiköitä ajatellen laatua ja vetovoimaa.

Pienuus ei aina ole ongelma. On esimerkkejä pienempienkin yliopistojen huippuyksiköistä. Kuopiossa on korkealuokkaista lääketiedettä, Joensuussa optikkaa, Lappeenrannassa tietotekniikka jne. Olennaista on tässä kansainvälinen verkottuminen. Huippuosaaminen syntyy ja elää vain tiiviissä vuorovaikutuksessa maailman parhaiden tutkijoiden ja tutkimuslaitosten kanssa. Tässä vuorovaikutuksessa ratkaisevia tekijöitä ovat valovoimaiset tyypit ja vastavuoroisuus. Kaikki on kiinni antamisesta ja saamisesta.

Toimiva kehittämislinja voisi olla koota useampia ammattikorkeakouluja ja yliopistoja alueellisesti yhteen samalla, kun säilytetään useampia itsenäisiä toimintayksiköitä. Tällaiset suuremmat yksiköt kykenevät resurssomaan painoaloja ja samalla tarjoamaan opiskelijoille runsaasti vaihtoehtoja. Hallinnollisista kuluista voitaisiin säästää. Itsenäiset toimintayksiköt voisivat palvella alueen eri keskuksia saaden tarvittaessa lisää voimavaroja ”emoyliopistosta”.

Tällaiset ehdotukset maksullisuudesta ja voi-

mien kokoamisesta saavat useat tahot hermostumaan. Maksullisuus on vasemmistolle vaikea pala ja voimien kokoaminen ei miellytä keskustaa. Päätäksemme asiassa eteenpäin on käytävä avointa ja monipuolista keskustelua. On asetettava vas-

takkain globaalit haasteet ja nykyinen korkeakoulujärjestelmän rakenne. Ilman uudistuksia ja päätöksiä menetämme kilpailukykyämme ja romahdutamme koko sivistyspohjamme.